

Tradicionalni i suvremeni oblici suradnje odgojitelja i roditelja

---

Prvonožec, Magdalena

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:957884>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Magdalena Prvonožec

**TRADICIONALNI I SUVREMENI OBLICI SURADNJE ODGOJITELJA I
RODITELJA**

Završni rad

Petrinja, rujan, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Magdalena Prvonožec

**TRADICIONALNI I SUVREMENI OBLICI SURADNJE ODGOJITELJA I
RODITELJA**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Edita Rogulj

Sumentor: mr. Sanja Basta, viši predavač

Petrinja, rujan, 2024.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
SUMMARY.....	2
1. UVOD.....	1
2. SURADNJA.....	2
3. ZAPREKE SURADNJI.....	3
4. TRADICIONALNI OBLICI SURADNJE.....	5
4.1. Roditeljski sastanak.....	6
4.2. Individualni razgovori.....	7
4.3. Kutić za roditelje.....	10
4.4. Letak.....	12
4.5. Druženja roditelja, djece i odgojitelja.....	12
4.5.1. Kreativne i obrazovne radionice.....	13
4.5.2. Boravak roditelja u skupini.....	14
4.5.3. Zajednički izleti i priredbe.....	15
5. SUVREMENI OBLICI SURADNJE.....	16
5.1. Web stranice vrtića.....	16
5.2. Servisi za komunikaciju.....	17
5.3. Društvene mreže.....	18
5.4. Video i foto dokumentacija.....	19
5.5. Tvorba kurikuluma.....	20
6. ZAKLJUČAK.....	21
LITERATURA.....	22
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA.....	24

SAŽETAK

Odgoj i obrazovanje djece smatraju se najsloženijim i najzahtjevnijim ljudskim djelatnostima. Krajnji rezultat pod utjecajem je mnogih čimbenika od kojih su dva najvažnija - obitelj i odgojno-obrazovna ustanova. Obitelj je temelj na kojem počinje rast i razvoj svakog djeteta. Ona je mjesto gdje počinju prvi koraci učenja sličnosti i razlika, razumijevanja i opraštanja, pomaganja i empatije. Odgojno-obrazovna ustanova mjesto je u kojem dijete ponekad provodi više vremena nego u obitelji. Iz tog razloga, ove dvije strane, obitelj i vrtić, nisu neprijatelji već suradnici. Upućene su na zajedničko djelovanje iz kojeg bi trebalo izaći dobro odgojeno dijete. Kako bi zajedničko djelovanje imalo smisla, potrebni su povjerenje, otvorenost, tolerancija, dobra komunikacija, a iznad svega, isti smjer gledanja - dobrobit djeteta. U ovom radu bit će opisano što je u stvari suradnja i s kojim zaprekama se susreće. Bit će navedeni najčešći tradicionalni oblici, oni koji su zastupljeni u vrtićima od pamtivijeka, te suvremeni oblici suradnje koji su se pojavili tokom zadnja dva desetljeća. Unatoč dobroj volji koju imaju obje strane, ponekad se suradnja nađe na „tankim nožicama“ tj. pred zaprekama koje se uz dovoljno truda, rada i razumijevanja mogu preskočiti. No, nekad ih sudionici vide kao nerješive. To dovodi do srozavanja lijepo izgrađenog odnosa, a time i do štete koja se odražava na dječjem razvoju i uspjehu. Pozitivan stav prema sebi i prema svojim suradnicima važan je preduvjet za zajedničko djelovanje. Cilj ovog rada je predstaviti moguće oblike suradnje vrtića i roditelja, među kojima su oni manje ili više usmjereni na aktivno uključivanje roditelja u rad odgojno-obrazovne ustanove. Što je više oblika zastupljeno u ustanovi za odgoj i obrazovanje djece, to je veća vjerojatnost da će roditelj svoju pasivnu ulogu zamijeniti aktivnim i direktnim djelovanjem s ciljem najboljeg odgoja i naobrazbe vlastitog djeteta.

Ključne riječi: dijete, roditelji, suradnja, tradicionalni i suvremeni oblici, vrtić

SUMMARY

Raising and educating children is considered the most complex and demanding human activity. The end result is the influence of many factors, two of which are the most important - the family and the educational institution. The family is the foundation from where the growth and development of every child begins. It is the place where the first steps of learning similarities and differences, understanding and forgiveness, helping and empathy begin. An educational institution is a place where a child sometimes spends more time than in the family. For this reason, these two parties, the family and the kindergarten, are not enemies but collaborators. They are directed to joint action, which should result in a well-behaved child. In order for joint action to make sense, trust, openness, tolerance, good communication are needed, and above all, the same direction of view - the well-being of the child. This paper will describe what cooperation actually is and what obstacles it faces. The most common traditional forms, those that have been represented in kindergartens since time immemorial, and modern forms of cooperation that have appeared during the last two decades will be listed. Despite the good will of both parties, sometimes cooperation finds itself on "thin legs", i.e. in front of obstacles that can be overcome with enough effort, work and understanding. But sometimes the participants see them as unsolvable. This leads to the collapse of a beautifully built relationship, and thus to damage that is reflected in children's development and success. A positive attitude towards yourself and your colleagues is an important prerequisite for joint action. The goal of the paper is to present possible forms of cooperation, among which they are more or less focused on the active involvement of parents in the work of the educational institution. The more forms are represented in the institution for the upbringing and education of children, the greater the probability that the parent will replace his passive role with active and direct action with the aim of the best upbringing and education of his own child.

Key words: child, cooperation, kindergarten, parents, traditional and modern forms

1. UVOD

Suradnja odgojno-obrazovne ustanove i roditelja djece koja je pohađaju važna je za uredan rast, razvoj i ostvarivanje potencijala djece. Ona se ostvaruje komunikacijom, a cilj joj je ispuniti dječje potrebe u svrhu što boljeg odgoja i obrazovanja. Sve je više djece koja su od najranije dobi izložena dualnoj socijalizaciji i odgoju (Vuljan Vukić, 2011; prema Petrović-Sočo, 2007). S jedne strane na njihov odgoj utječe obitelj, a s druge odgojno-obrazovna ustanova. Ove dvije strane razlikuju se po brojnim karakteristikama kao što su organizacija, struktura i sama funkcija. Ono što je bitno naglasiti jest činjenica da je obitelj broj jedan i da joj nema zamjene kad je odgoj u pitanju. Tako institucije poput vrtića i škole postoje kao dopuna roditeljskom odgoju, a ne ono što ga zamjenjuje. Kako bi ta dopuna imala smisla, roditelji i odgojitelji moraju izgraditi dobru suradnju. Iako su djetetu podjednako potrebni i obitelj i institucija za odgoj i obrazovanje, nerijetko se dešava da je teško ostvariti mjesto i vrijeme gdje bi sve troje - dijete, roditelj i odgojitelj - bili zajedno (Milanović i sur., 2014). Za to je potrebno poklopiti više dijelova čijim sklapanjem dolazi do suradnje. Kroz sljedeća dva poglavlja bit će predstavljena suradnja i prepreke za njezino sklapanje. Staviti će se naglasak na kompetencije roditelja i odgojitelja koje mogu smanjiti pojavu tih zapreka. Neke od kompetencija su: izuzetna otvorenost i tolerancija, emocionalna pismenost u komunikaciji i općenito, dobra komunikacija u kojoj su osobe sposobne pružiti, ali i primiti informacije, zatim veliko povjerenje i stavljanje djetetovih potreba na prvo mjesto. Važno je spomenuti kako je fokus na suradnju odgojitelja i roditelja stavljen stupanjem na snagu Nacionalnog kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014). Ovim dokumentom navedena su načela koja nose niz dobrobiti za dijete, a među njima je i suradnički odnos djetetove obitelji s vrtićem. Dijete će zbog dobre suradnje ovih dviju strana biti uspješnije, imat će bolje akademske vještine i one socijalne zbog kojih će lakše stvarati kontakte s vršnjacima i odraslima. Svi odnosi, pa tako i ovi suradnički, podložni su promjenama. To je razvojni i dugotrajni proces na kojem se neprestano radi, izgradnja dugo traje, a konačan statički oblik ne postoji. Jedina nepromjenjiva stvar u ovom odnosu je činjenica da je osmišljen za dobrobit djeteta. Odgojitelji i stručni suradnici kvalitetnog vrtića roditeljima nude niz različitih prilika u kojima se mogu međusobno upoznati, učiti jedni od drugih i pružiti si podršku (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Zato će kroz rad biti predstavljeni tradicionalni i suvremeni oblici suradnje. Bez obzira na to što se vremena mijenjaju, tehnologija postaje sve zastupljenija, vrtići i dalje nude tradicionalna okupljanja poput roditeljskih sastanaka i druženja djece i odraslih. I dalje su tu pisani oblici razmjene informacija koji ne uključuju tehnološka sredstva, a to su panoi, odnosno kutiće za roditelje i

letci preko kojih roditelji dobivaju širu sliku neke teme. No, uz takve, svima poznate oblike suradnje roditelja i odgojno-obrazovnih ustanova, početkom ovog stoljeća počeli su se javljati i moderniji oblici koji uglavnom podrazumijevaju korištenje suvremene tehnologije poput mobilnih uređaja, računala i tableta. Tako se sve više vrtića odvažilo na otvaranje grupnih razgovora u servisima za komunikaciju, internetskih stranica vrtića i dijeljenje fotografija i videozapisa dječjih aktivnosti u ustanovi. Također, među modernije oblike ubraja se i uključivanje roditelja u izgradnju kurikulumu vrtića. To mogu ostvariti bilo kakvim aktivnim uključivanjem u rad ustanove čime pridonose unaprjeđenju odgojno-obrazovnog rada. Svaki od ovih oblika nosi neke vrline i mane koje će biti predstavljene kroz ovaj rad.

2. SURADNJA

Suradnja je složen proces koji se ne događa preko noći, već ima faze razvoja koje ga postepeno grade. Kreće od upoznavanja, nastavlja se na izmjeni informacija, a tek onda dolazi do surađivanja (Gluščić, Pustaj, 2008). Međusobno poznavanje sudionika suradnje potrebno je kako bi se lakše razumjeli. Razumijevanje dovodi do izgradnje povjerenja i spremnosti za komuniciranje tj. dogovaranje, a tome je krajnji cilj boljitak djeteta i unaprjeđivanje odgojno-obrazovne prakse u svrhu stvaranja povoljnih uvjeta za djetetov razvoj (Rosić, Zloković, 2003). Upoznavanje odgojitelja i roditelja ne znači zadirati u obiteljski život ili mijenjati kulturu obitelji tj. njihov način života. Odgojitelji moraju poticati upoznavanje kako bi saznali podrijetlo djece i dobili dojam o onome što ih interesira i koje su im potrebe kako bi prilagodili vrtićko okruženje obiteljskoj kulturi svakog djeteta (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Važno je ne zaboraviti: „Obitelj je prva i najvažnija škola života...“ (Rosić, Zloković, 2003; str. 10), a budući da danas većina djece odrasta paralelno u obitelji i odgojno-obrazovnoj ustanovi, njihova suradnja je neizbježna (Višnjić Jevtić, Visković, Rogulj, Bogatić, Glavina, 2018). Odgojitelji moraju biti poticatelji suradnje, odgovorni su za uspostavljanje čestih kontakata s roditeljima i potrebno je da roditelje ohrabre za sudjelovanje u radu ustanove (Vuljan Vukić, 2011). Djeca vrlo lako prepoznaju da im roditelji nisu dobrodošli u vrtiću, a to može nanijeti štetu već prilikom prilagodbe na vrtić pa i kasnije tokom njihova odrastanja u ustanovi (Slunjski, 2008). Stoga je vrlo važno da roditelji u odgojno-obrazovnoj ustanovi osjete da je njihova prisutnost poželjna i da ih odgojitelji cijene, poštuju i gledaju kao ravnopravne članove tj. suradnike. Poželjno je s vremena na vrijeme podsjećati se da je suradnja potaknuta prvenstveno zbog dobrobiti djece. Vuljan Vukić (2011) kaže kako dobra suradnja kod djeteta stvara emocionalnu povezanost s odgojiteljima i roditeljima, utječe

mu na socijalizaciju, stvara mu osjećaj sigurnosti pored osoba od povjerenja te osjećaj slobode da se razvija i raste u najboljem mogućem smjeru. Što od suradnje dobivaju roditelji, a što odgojitelji? Prije svega, roditelj ne dobiva ništa ako se odluči na pasivnu vrstu suradnje. Do nje dolazi uglavnom zato što roditelji nemaju dovoljno slobodnog vremena i imaju osjećaj nedovoljne učinkovitosti (Škutor, 2014). Međutim, ako su aktivni sudionici rada ustanove, njihove dobiti su velike. Mavračić Miković (2019) tako navodi da roditeljima dobra suradnja gradi osjećaj kompetentnosti i daje podršku u obavljanju roditeljske dužnosti, gradi im znanje o dječjem razvoju što dovodi do stvaranja kvalitetnog okruženja kod kuće. Roditelji postaju zadovoljniji jer i na djetetu uočavaju zadovoljstvo. Odgojitelji pak od dobre suradnje dobivaju povratnu informaciju da su dobri u svome poslu, jačaju pozitivnu sliku o sebi, postaju samopouzdaniji i zadovoljniji u profesiji.

Suradnja s roditeljima može biti formalna i neformalna (Tatković N., Diković M., Tatković S., 2016). Formalna je ona u kojoj roditelji i odgojitelji „službeno“ pridonose boljitku, a neformalna ovisi o kreativnosti odgojitelja. Odnosi se na komunikaciju prilikom dovođenja i odvođenja djece, razmjenjivanje pisanih poruka, dijeljenje fotografija i videozapisa u grupnim razgovorima itd. (Ljubetić, 2014). Što se komunikacije tiče, ona može biti individualna i skupna. Individualna se odražava kroz individualne sastanke jednog roditelja i odgojitelja te pisanim putem gdje se jedan roditelj obraća odgojitelju. Skupna komunikacija je ona u kojoj su istovremeno prisutni svi roditelji sve djece, a to su roditeljski sastanci, kreativne radionice za roditelje, zajednički izleti, druženja i tome slično. Osim ovih dviju podjela, postoji i treća, a to su tradicionalni i suvremeni oblici suradnje. Među tradicionalne ubrajamo roditeljski sastanak, individualni razgovor, druženja djece i odraslih, kutić za roditelje i letak. Suvremeni oblici suradnje su web stranice vrtića, servisi za komunikaciju, društvene mreže, video i foto dokumentacija te uključivanje roditelja u tvorbu kurikuluma.

3. ZAPREKE SURADNJI

Iako je suradnja roditelja i odgojitelja u odgojno-obrazovnim ustanovama određena Zakonom o ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju (2014), ona je i dalje dobra volja odgojitelja koji je mora potaknuti i roditelja koji se (ne) mora odazvati na poziv iz ustanove (Višnjić Jevtić i sur., 2018). To dovodi do zapreka u izgradnji suradničkog odnosa, što roditelji ponekad ne shvaćaju kao uzrok socio-emocionalnih poteškoća i akademskog neuspjeha njihove djece. Često se dešava da odgojitelji primijete preveliko odsustvo pojedinih roditelja,

nesudjelovanje u aktivnostima koje je vrtić organizirao za sve roditelje, neangažiranost i nedovoljno pružanje pomoći djetetu. Tada im odgojitelji upute poziv na individualni razgovor. Tog momenta, neki roditelji osjete prisilu za sudjelovanjem u odgojno-obrazovnom radu i počnu pružati još veći otpor ustanovi (Ljubetić, 2014). S druge strane su roditelji koji najčešće nesudjelovanje odabiru zbog manjka slobodnog vremena, što nije inat prema ustanovi, već su prezaposleni. Tada se suradnički odnos svodi na kratkotrajne susrete „na vratima“ prilikom dovođenja i odvođenja djece. Uspiju se razmijeniti svega tri četiri rečenice koje su nedovoljne za izgradnju odnosa. Sljedeća stvar koja roditelje sprječava da se aktivno uključe je nesigurnost u svoju ulogu tj. vjeruju da nemaju dovoljno znanja da bi pridonijeli razvoju sustava (Višnjčić Jevtić i sur., 2018; prema Miretzky, 2004; Kulti i Pramling Samuelsson, 2016). Tu bi ih odgojitelji trebali ohrabriti. Svojim postupcima, lijepom dobrodošlicom i poticajnim riječima mogu im dati do znanja da ih gledaju kao ravnopravne, da su im spremni dati savjete, usmjeriti ih i koordinirati u njihovom radu. Ponekad su, nažalost, upravo odgojitelji oni koji dovedu roditelja do negativnog razmišljanja i manjka vjere u samoga sebe. To se dešava kad se odgojitelj postavi kao moćniji, kompetentniji, stepenicu viši od roditelja (Somolanji, Vukašinović, 2018). Roditelj će ponekad naslutiti koja mu je uloga u odnosu neizravno dodijeljena pa se odluči automatski povući. Time si je osigurao pasivno mjesto u suradničkom odnosu. Maleš (1996) nas zato podsjeća da se suradnja ne može izgraditi ako roditelji i odgojitelji nisu jednaki - dijele obaveze i ciljeve, aktivni - sudjeluju u svemu podjednako, i odgovorni - obje strane imaju svoje dužnosti. Pritom je važno razlikovati ulogu svakog od njih. Suradnja nema u cilju profesionalno educirati roditelje niti omalovažiti profesionalne vještine odgojitelja. No ipak se dešava da odgojitelji sebe vide kao instruktore i prenositelje znanja, a roditelje samo kao primatelje usluga. Cilj je naći način kako će se roditeljsko znanje o vlastitom djetetu i profesionalnost odgojitelja nadopunjavati. Još jedna zapreka suradnji je sumnjanje roditelja u kompetencije odgojitelja (Škutor, 2014). To se dešava uglavnom zbog loše komunikacije koja je pridonijela međusobnom nepovjerenju. U ovom slučaju, roditelji se postavljaju kao moćniji, pametniji od odgojitelja. Ne dozvoljavaju da im se u odgoj djeteta upliće bilo tko izvan obiteljskog kruga jer smatraju da oni najbolje poznaju svoje dijete pa ga samim time mogu i znaju najbolje odgojiti. Zatvaraju vrata suradnji i ne dozvoljavaju odgojno-obrazovnoj ustanovi da ulazi u njihov osobni prostor. Višnjčić, Jevtić i sur. (2018) prema Gestwicki (2016) kažu kako te reakcije proizlaze iz straha od gubitka statusa, uloge u životu djeteta te iz straha od tuđeg mišljenja. Problem bi se mogao riješiti kad bi roditelji dozvolili odgojiteljima da im objasne svrhu suradnje. No, ako uz tu zatvorenost roditelj nije ni dobar aktivni slušatelj, tada je poziv na bilo kakvu komunikaciju uzaludan i može završiti samo

konfliktom i neslaganjem. Ljubetić (2014) jasnu komunikaciju navodi kao pokazivanje poštovanja odgojitelja prema obitelji, ali i obitelji prema odgojiteljima. Teško razumljive fraze i stručni izrazi dovode do prepreka u razumijevanju i samim time ruše međusobni suradnički odnos. Osim toga, potrebno je biti emocionalno pismen (Milanović i sur., 2014). To znači da se osjećaji moraju znati izraziti na prihvatljiv način, moraju se znati prepoznati i razumjeti kod drugih. Mnogi problemi u suradnji proizašli su iz riječi, ne iz djela. Kako ne bi sva krivnja bila svaljena na roditelje, treba spomenuti i kako odgojitelji također nisu uvijek dovoljno otvoreni. Ponekad misle da problem vezan za neko dijete mogu riješiti sami, bez pomoći roditelja. Sumnjaju u sposobnosti roditelja, a zaboravljaju da su oni roditeljima produžena ruka u odgoju, a ne obrnuto (Mavračić Miković, 2019). Iako ponekad nisu svjesni, odgojitelji roditelje „natjeraju“ da budu samo posjetitelji koje je ustanova pozvala u određeno vrijeme na određeno mjesto koje odgovara profesionalcima. Ovime pokazuju nepoštovanje, ali i nadmoć nad roditeljima. Tijekom suradničkog odnosa znaju se pojaviti konfliktne situacije koje zapravo ne predstavljaju zapreku u odnosu. Međutim, način na koji se konflikti rješavaju mogao bi dovesti do zapreka (Višnjić Jevtić i sur., 2018). Unatoč svim zaprekama, suradnja je vrlo poželjan oblik odnosa između roditelja (kao stručnjaka u poznavanju svog djeteta) i odgojitelja (kao stručnjaka u profesionalnom smislu). Što se ranije započne s izgradnjom suradnje i što ona dulje traje, dijete ima više koristi (Mavračić Miković, 2019).

4. TRADICIONALNI OBLICI SURADNJE

Većina tradicionalnih oblika suradnje je pasivna. Komunikacija se odvija jednosmjerno i roditelji su uglavnom primatelji informacija. Tek poneki oblik traži aktivno sudjelovanje roditelja i dvosmjernu komunikaciju. Autorica Milanović i sur. (2014) među tradicionalne oblike suradnje ubrajaju:

- Roditeljski sastanak
- Individualni razgovori
- Kutici za roditelje
- Letak
- Druženje roditelja, djece i odgojitelja (radionice, boravak roditelja u skupini, zajednički izleti, priredbe)

4.1. Roditeljski sastanak

Roditeljski sastanak jedan je od vrlo djelotvornih tradicionalnih oblika suradnje roditelja i odgojitelja te je učinkovita metoda razmjene informacija i pospješivanja međusobne suradnje (Ljubetić, 2014). Dijeli se na tri tipa: predavački, ogledni i komunikacijski (Jeić, Smiljanić, Kuljašević, 2013). Predavački roditeljski sastanak informativnog je tipa, a svrha mu je informirati roditelje o nekim obilježjima predškolskog odgoja, razvojnim fazama djeteta predškolske dobi, ustanovi i njezinom programu rada. U pravilu, nijedan oblik suradnje nije obavezan za roditelje, ali ovoj vrsti sastanka roditelj bi trebao pristupiti porivom odgovornosti, a ne onime sviđa li mu se tema o kojoj će se govoriti ili ne (Milanović i sur., 2014). Prema istim autoricama, roditeljski sastanci oglednog tipa roditeljima služe kao uvid u rad odgojitelja, koncept kojim se služi, metode i sadržaj koji primjenjuje u radu, pa tako i djetetove reakcije i snalaženje u istima. Posljednji tip roditeljskog sastanka je komunikacijski. On se od prethodna dva razlikuje upravo po tome što sadrži obostranu komunikaciju. Ona nije zabranjena u predavačkom i oglednom tipu, no to su sastanci namijenjeni isključivo prijenosu informacija od odgojitelja do roditelja. S druge strane, komunikacijski sastanak ima svrhu prijenosa informacija i u suprotnom smjeru - od roditelja prema odgojitelju, ali i od roditelja prema roditelju. Organizirani su kako bi roditelji međusobno razmijenili vlastita iskustva, misli, doživljaje na zadanu temu, a u korist jačanja njihove roditeljske kompetentnosti (Milanović i sur., 2014). Gluščić i Pustaj (2008) navode kako je upravo ovaj tip roditeljskog sastanka najefikasniji, ali i najčešći oblik suradnje roditelja i odgojitelja. Odvija se 3 do 4 puta godišnje, a temu dogovaraju odgojitelji s obzirom na aktualna događanja u skupini ili ponašanja u određenim situacijama koja su zamijetili kod djece.

Prije samog početka sastanka, odgojitelji moraju prostor prilagoditi broju roditelja koji se odazvao te provjeriti rade li sva tehnička pomagala poput projektora, laptopa, tv-a i slično. Bilo bi poželjno da ukrase panoe i roditeljski kutić novim dječjim radovima i da pokažu svoju profesionalnost pridržavanjem dogovorenog vremena i plana (Ljubetić, 2013). Sastanak počinje dobrodošlicom nakon koje se roditelje opusti kroz neku igru. Svakako je cilj da roditelji premoste tremu javnog govorenja i da ih što više sudjeluje. Zatim ih se upoznaje s temom, a u glavnom dijelu sastanka roditelji raspravljaju o njoj. Po završetku sastanka, odgojitelji podijele s roditeljima neke važne informacije, pozovu ih na individualne razgovore (Milanović i sur., 2014) i time zaokruže cjelokupni susret.

Kad je riječ o pozivu na roditeljske sastanke, bitno je i na njih staviti određenu važnost. Gluščić i Pustaj (2008) naglašavaju kako se poziv za roditeljski sastanak mora poslati 8 do 10

dana prije samog održavanja. Njegov sadržaj treba obuhvaćati naslov teme, datum, vrijeme i mjesto održavanja, procjenu trajanja te potpise odgojitelja iz skupine. Poziv se može poslati putem suvremenih oblika komunikacije (elektronskom poštom, mobilnim uređajem), može ga se postaviti u kutiцу za roditelje, a može se spomenuti i na vratima sobe prilikom preuzimanja djece svakom roditelju zasebno što bi trebalo upotrebljavati samo u svrhu podsjetnika jer je velika vjerojatnost da će roditelj na taj način zaboraviti bitne informacije poput vremena i datuma odvijanja sastanka. Bilo bi poželjno da odgojitelj poziv izvjesi i u kutiцу za roditelje, ali i da ga pošalje putem elektronske pošte jer time pokazuje fleksibilnost za različite navike i potrebe roditelja (Višnjic Jevtić i sur., 2018). Odaziv roditelja ovisi o mnogim čimbenicima među kojima su najčešći roditeljska zaposlenost, nedostatak slobodnog vremena i nezainteresiranost za temu o kojoj će biti govora na sastanku. Iako se roditelje ne može prisiliti da prisustvuju ovom obliku suradnje, njihovo odsustvo veliki je pokazatelj (ne)zainteresiranosti i želje za napretkom i razvojem njihovog djeteta kao i uvažavanje i podrška partnerskom odnosu s vrtićem (Mašković, Drožđan, Sokač, Josić, 2018).

4.2. Individualni razgovori

Sljedeća vrsta tradicionalnog oblika suradnje je individualni razgovor s roditeljima. U istraživanju stavova roditelja i odgojitelja o oblicima suradnje odgojno-obrazovne ustanove i obitelji koje je provela Mavračić Miković (2019) utvrđeno je kako je većina ispitanih roditelja za oblik suradnje koji im najviše odgovara navodila upravo individualni razgovor roditelj - odgojitelj. Razlog tomu je, zasigurno, činjenica da su to razgovori u kojima nema brze razmjene informacija i velike skupine ljudi, već su osmišljeni kao odvajanje većeg dijela vremena i odgojitelja i jednog roditelja u svrhu razmjene važnih informacija vezanih za odgoj i razvoj pojedinog djeteta (Mašković i sur., 2018). Prvi individualni razgovor roditelj ostvaruje s vrtićem već prilikom upisa djeteta u vrtićku ili jasličku skupinu. Za taj razgovor se uglavnom koristi termin *intervju* (Ljubetić, 2014; prema Rinaldi 2006). Tu se roditelji upoznaju s planom pedagoškog rada i mogu postaviti sva pitanja koja ih zanimaju vezano za djetetov polazak u vrtić. Što se tiče individualnih razgovora kroz godinu kad je dijete već upisano u vrtić, poželjno ih je imati sa svakim roditeljem jednom mjesečno (Gluščić, Pustaj, 2008), no jasno je kako takvi razgovori iziskuju odvajanje velikog vremena prvenstveno odgojitelja pa onda i roditelja, stoga su svedeni na nekoliko puta godišnje.

Autorice Gluščić i Pustaj (2008) individualni razgovor definiraju kao sastanak jednog ili oba roditelja jednog djeteta s jednim odgojiteljem, više odgojitelja ili članom stručnog tima. Član stručnog tima prisustvuje razgovoru samo onda kad roditelj tako zatraži ili kad odgojitelj smatra da nije dovoljno kompetentan za razgovor o temi koju je roditelj zatražio. Članovi stručnog tima uvijek su prisutni ako je riječ o djetetu s posebnom odgojno-obrazovnim potrebama (Jeić i sur., 2013). Roditelj je zato dužan najaviti razgovor nekoliko dana unaprijed kako bi se odgojitelj mogao pripremiti, prikupiti sve potrebne podatke, razraditi temu i donijeti dokumentaciju djeteta ukoliko je ona potrebna. Prilikom dogovaranja mjesta i vremena odvijanja individualnog razgovora, odgojiteljima se savjetuje da naglase roditeljima koliko vremena mogu izdvojiti za njih, jer „sjetite se pravila: nemoj započinjati ako nisi rezervirala dovoljno vremena da završiš“ (Milanović i sur., 2014, str. 102). Odgojitelj na razgovoru zauzima empatičan stav prema roditelju, ukazuje puno povjerenje i drži se čuvanja povjerljivosti razgovora (Rosić, 2005). Cilj ovakvih razgovora je uvijek dobrobit djeteta. Milanović i suradnici (2014) kažu kako je normalno da svakog roditelja zanima što je odgojitelj primijetio na njegovom djetetu, kakvo mu je ponašanje u skupini, u kojoj je razvojnoj fazi, što ga zanima, u čemu je dobar, a koje su mu slabije strane, prema čemu pokazuje najveći interes, kako jede i spava, kako se odnosi prema prijateljima, a kako prema odraslima itd. Zato odgojitelj ovoj vrsti susreta s roditeljem treba pristupiti otvoreno i spremno. Isto tako, odgojitelju će razgovor pomoći da od roditelja sazna djetetova ponašanja kod kuće kako bi pridonio boljem razumijevanju njegovih postupaka u odgojno-obrazovnoj ustanovi (Vlahov, Velan, 2015; prema Rosić, Zloković, 2002).

Što se tiče same pripreme za individualni razgovor, poželjno je da prostor u kojem će se odvijati razgovor bude neko mirno mjesto poput čajne kuhinje vrtića, zbornice/ureda voditeljice ili ravnateljice gdje neće mnogo ljudi ulaziti i izlaziti te time ometati razgovor (Gluščić, Pustaj, 2008). Odgojitelj treba pripremiti dokumentaciju djeteta čiji roditelj dolazi na razgovor, pripremiti likovne radove, izdvojiti nešto što se čini važno za svaku skupinu razvojnih zadataka (Milanović i sur., 2014). Vlahov i Velan (2015) spominju kako u njihovom vrtiću svako dijete iz skupine ima svoju virtualnu mapu - mapu koja sadrži pedesetak fotografija i videozapisa svakog pojedinog djeteta, a služi tome da bi je odgojitelji pokazali roditeljima na individualnom razgovoru te im time „priložili dokaze“ svega onog što su primijetili kod njihovog djeteta za vrijeme trajanja aktivnosti i igara u skupini. Roditelji takav materijal uvijek rado pogledaju, vraćaju se na najzanimljivije dijelove i zajedno ih komentiraju s odgojiteljem. Pomaže im da vide ono što je izvana nevidljivo, nedostupno njihovim očima, a zanima ih. Kako bi se roditelji

na individualnom razgovoru osjećali što opuštenije, bilo bi dobro da im već na početku susreta bude pružena topla dobrodošlica, da ih se ponudi nekim toplim napitkom i keksima (Gluščić, Pustaj, 2008).

Kao i roditeljski sastanak, i ova vrsta sastanka podrazumijeva uvodni dio, sredinu i kraj. Nakon dobrodošlice, odgojitelj započinje razgovor o djetetu u kojem je potrebno imati na umu sljedeće činjenice: razgovor nije propovijedanje ili držanje sata pametovanja roditelju, već je susret dvoje ljudi koji su sposobni komunicirati, razmjenjivati ideje i donositi zaključke za dobrobit djeteta; uspoređivanje djeteta čiji je roditelj došao na razgovor s ijednim drugim djetetom iz skupine je neprofesionalno; osjetljive informacije o teškoćama u razvoju roditelju prenose stručni suradnici, ne odgojitelji (Milanović i sur., 2014). Roditelj će dobiti motivaciju da i on govori o zapažanjima kod svog djeteta ako odgojitelj pokaže veliku otvorenost i očekivanja da će se dijete razvijati u pozitivnom smjeru. Kraj razgovora trebao bi sadržati sažetak svega rečenog i pitanja, savjete ukoliko ih ijedna strana ima.

Pozitivne strane individualnih razgovora su to što nema velike skupine ljudi, sastaju se odgojitelji samo s roditeljima jednog djeteta i govori se samo o jednom djetetu. Može se izdvojiti više ili manje vremena, ovisi koliko je roditelj zatražio. Razgovori su otvoreni i mogu se reći informacije koje ostaju u povjerenju (Rosić, Zloković, 2008). Nakon ovakvog razgovora odgojitelju je lakše zadovoljiti djetetove potrebe u odgojno-obrazovnoj ustanovi, a roditelj s većim olakšanjem ostavlja dijete u njoj jer je stekao povjerenje u odgojitelja i dobio dojam tj. potvrdu da je u očima odgojitelja dobar roditelj. Što se djeteta tiče, ovakvom lijepom suradnjom i ono dobiva osjećaj sigurnosti. (Milanović i sur., 2014). Negativna strana ovakvih susreta je opet manje ili više vremena koje se treba izdvojiti, a prvenstveno odgojiteljima to stvara problem jer je djece puno. Razgovori se odvijaju uglavnom u popodnevnim/večernjim satima nakon što sva djeca odu iz vrtića i to je u pravilu završetak smjene odgojitelja (Rosić, 2005). Bilo bi poželjno da se individualni razgovori ne odvijaju samo onda kad se pojavi problem kod nekog djeteta. Treba ih poticati i onda kad je s djetetom sve u redu, kad se pravilno razvija i ima veliki uspjeh. Poneki likovni rad, lijepo ponašanje u igri s ostalom djecom ili poštivanje pravila skupine samo su neki od povoda da se roditelj odazove pozivu za individualan razgovor (Jeić i sur., 2013).

Razgovori prilikom dolaska/odlaska djeteta

Kratki razgovori na vratima dnevnog boravka također se ubrajaju među individualne razgovore. Svakodnevni su, a roditelji ih češće koriste dok im dijete ide u jaslice nego kasnije

u vrtićkim skupinama. Razlog tome je početni strah i zabrinutost zbog ostavljanja djeteta u novoj nepoznatoj okolini. Odgojitelji su svjesni da roditelje svaki dan zanima je li dijete spavalo i jelo, kako je provelo dan i ima li bilo kakvih problema. Međutim, roditelji nerijetko nisu svjesni da odgojitelj dok stoji na vratima sobe i razgovara s njima, iza svojih leđa ima 15-ak druge djece koja u tom momentu nisu pod nadzorom (Mašković i sur., 2018). Stoga je vrlo važno roditeljima naglasiti da izbjegavaju poticanje dubokih tema na vratima sobe, već da za to dogovore individualan razgovor o kojem je bilo riječi iznad ovog poglavlja. Vrtić je uvijek otvoren i pruža toplu dobrodošlicu za svakog roditelja te će svakako izdvojiti veći dio vremena za razgovor ukoliko je roditelju to potrebno. No, brza razmjena informacija na vratima sobe ne može zamijeniti jedan sat sastanka odgojitelja i roditelja oči u oči.

4.3. Kutić za roditelje

Kutić za roditelje naziv je, u većini slučajeva, obiteljskog centra i panoa na kojem roditelji i odgojitelji imaju pisani oblik komunikacije i suradnje (Milanović i sur., 2014). Smješten je ispred sobe dnevnog boravka skupine, a od oglasne ploče razlikuje se po tome što ona stoji uglavnom kod ulaza u vrtić ili na centralnom dijelu glavnog hodnika koji povezuje sve sobe te obavještava roditelje o trenutnim aktualnostima, promjenama i budućim događajima vezanim za cijeli objekt. S druge strane, kutić za roditelje sadrži obavijesti vezane samo za jednu skupinu i vizualno se razlikuje od oglasne ploče po tome što ima ispisan naziv skupine ili istaknut simbol po kojem skupina nosi naziv (Gluščić, Pustaj, 2008). Pano koji predstavlja taj kutić, stavljen je u razinu očiju roditelja kako bi im uvijek mogao privući pažnju da zastanu i pročitaju obavijesti (Milanović i sur., 2014).

Njegov sadržaj je raznolik, a samo neke od stvari koje se tamo postavljaju su: popis imena i prezimena djece iz skupine, njihova postignuća, uvid u rad potkrijepljen fotografijama i izjavama djece, tema kojom su se djeca bavila taj tjedan, stvari koje su naučili (nova brojalica, recitacija, priča), razvojne zadaće koje su ostvarili ili su u procesu ostvarivanja, osvrte na provedeno vrijeme izvan skupine (kino, kazalište, izlet) ili događanja unutar vrtića (priredbe, druženja s roditeljima), promjene u organizaciji rada (zamjena odgojitelja, odlazak na porodiljni ili bolovanje, spajanje skupina u ljetnim mjesecima), obavijesti o događanjima koja slijede (odlazak na izlet, obilježavanje određenih dana u godini poput blagdana ili praznika), pozivi roditeljima na individualne razgovore, roditeljske sastanke, radionice, druženja te zajedničke blagdanske poruke i želje djece i odgojitelja roditeljima (Gluščić, Pustaj, 2008). Odgojitelji u

kutić za roditelje mogu postaviti i članke vezane za aktualnu temu u skupini, situacije i promjene ponašanja koje su primijetili među djecom, a žele uputiti roditelje kako da kod kuće rade na istima. U tom slučaju dovoljno je na pano postaviti bit članka u kratkim crtama, a sa strane ostaviti tekst cijelog članka isprintan u više primjeraka kako bi ga roditelj mogao ponijeti kući i u miru pročitati. Prilikom ostavljanja takve vrste obavijesti, potrebno je napisati roditeljima sve detalje članka: naslov, autora, godinu izdanja, naziv časopisa u kojem je članak izašao i tome slično (Jeić i sur., 2013). Svaka poruka u kutiću za roditelje mora biti ispisana čitko, velikim slovima i kratkim rečenicama, a na dnu obavezno potpisana punim imenom i prezimenom odgojitelja, nikako terminom *Vaše tete* (Milanović i sur., 2014).

Roditelji se u kutiću zadržavaju uglavnom onda kad dođu po dijete i čitaju obavijesti dok ono obuva svoje cipele i oblači jaknu. Budući da djeca u tom momentu žele roditelju ispričati kako im je bilo u vrtiću, što su radili te postavljaju mnoštvo pitanja, važno je da roditelj u nekoliko sekundi uspije pročitati tekstove na panou i zadržati se samo onda kad mu nešto bude istaknuto kao veoma bitno. Iz tog razloga velike esejističke obavijesti s mnoštvom manje bitnih informacija nisu potrebne. Poželjno je kutić za roditelje osvježiti svakih sedam do deset dana, a u međuvremenu ga dopunjavati ukoliko je to potrebno (Gluščić, Pustaj, 2008). On sadržajno i vizualno mora privući poglede roditelja, a to se neće dogoditi ako cijeli mjesec ima iste fotografije i tekstove kroz koje je roditelj prošao već nekoliko puta. Jedna vrlo važna stvar je pisanje izvješća o radu djece u skupini bez da djecu ističemo imenom i prezimenom (Milanović i sur., 2014). Dakle, ako odgojitelj roditeljima želi pokazati što su djeca radila ovaj tjedan i koje su razvojne zadaće savladala, to pokazuje govoreći u množini, stavlja djecu u zajedničku skupinu gdje nema isticanja boljeg i lošijeg. Za isticanje jednog djeteta osmišljeni su individualni razgovori. Kutić za roditelje ne služi tome. Jedan od njegovih ciljeva je pokazati roditeljima da zaslužuju znati sve bitne informacije o radu u skupini, da ih se gleda kao suradnike koji putem ovog oblika komunikacije mogu, smiju i trebaju dobiti sliku onoga što njihovo dijete radi u odgojno-obrazovnoj ustanovi, da su odgojiteljima, ali i cijeloj ustanovi, važni ljudi vrijedni informiranja. S druge strane, iste autorice u svom priručniku *Pomozimo im rasti* (2014) kutić za roditelje opisuju kao oblik izražavanja odgojitelja putem kojeg pokazuje svoju stručnost i kompetencije dobrog odgojitelja i suradnika.

4.4. Letak

Sljedeći tradicionalni oblik suradnje je letak. To je u većini slučajeva popratna stvar uz ostale oblike suradnje. Dolazi kao uvod, tj. priprema za nadolazeći roditeljski sastanak, kao osvrt, tj. sažetak na kraju roditeljskog sastanka ili kao dodatni materijal kroz koji roditelj može proći kod kuće nakon individualnog razgovora na kojem se potegnula tema onoga što sadrži i letak. Osim direktnog uručivanja letka roditeljima, on može biti postavljen i u kutiću za roditelje, štampan u više primjeraka te ga roditelji sami uzimaju ako ih sadržaj zanima. Letak je vrlo jednostavno sredstvo komunikacije između odgojitelja i roditelja jer kroz sažet ili opširan način daje informacije o nekoj temi i omogućava roditeljima da ga pročitaju kad god za to nađu vremena. Milanović i suradnici (2014) također ističu kako je letak motivacija za promišljanja i rasprave među roditeljima i odgojiteljima. Ukoliko se letak uruči roditeljima prije roditeljskog sastanka, oni će moći pristupiti sastanku s već pripremljenim pitanjima i promišljanjima jer su si dali vremena razmisliti o temi o kojoj će se govoriti. Ako ga ipak dobiju nakon sastanka, tada im omogućava vraćanje na istu temu i propitivanje o stavovima koje su drugi roditelji iznijeli. Letak uglavnom sadrži informativne teme vezane za razvoj djeteta, načine rješavanja problema s djecom ili pak sadrži teme koje usmjeravaju roditeljske misli na njihovu kompetentnost. Time se i suradnički odnos između odgojitelja i roditelja poboljšava, komunikacija postaje sadržajnije i kvalitetnije, a izgradnja motivacije i ohrabrenja postaje brža. Osim roditeljima, letak može biti namijenjen i osobama koje su zainteresirane za rad ustanove ili osobama koje rade u drugim odgojno-obrazovnim ustanovama. Somolanji i Vukašinović (2018) osvrću se na Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) pa tako navode da uz brošure, komunikaciju putem internetske mreže i razmjenu bilješki, letak je sredstvo kontinuiranog informiranja djetetovih skrbnika čija se roditeljska uloga njime ojačava i podupire.

4.5. Druženja roditelja, djece i odgojitelja

Uz roditeljski sastanak, među skupne oblike suradnje ubrajaju se i druženja roditelja, djece i odgojitelja, a ponekad i stručnih suradnika. Autorice Gluščić i Pustaj (2008) za ovaj oblik suradnje navode radionice (kreativne ili obrazovne), boravak roditelja u skupini, zajednički izleti te priredbe.

4.5.1. Kreativne i obrazovne radionice

Kreativne radionice druženja su u kojima je tema najčešće nešto aktualno tog mjeseca u godini. Iz tog razloga, u većini slučajeva, održavaju se uoči blagdana Božića i Uskrsa ili u veljači uoči fašnika (Gluščić, Pustaj, 2008). Osmišljene su kao sastanci na koje roditelji dolaze izrađivati predmete i igračke za djecu, a kroz njih uče raditi s likovnim materijalom poput boja i papira te s dramskim sredstvima kao što su lutke i sjene (Ljubetić, 2014; prema Rinaldi, 2006). Radionice su uvijek organizirane kao ugodna, intimna druženja u kojima se roditelji još više povezuju sa svojom djecom, ali i s odgojiteljima kojima je ovo korak bliže napredovanju suradnje. Uspoređujući ih s ostalim već navedenim oblicima suradnje može se reći da su kreativne radionice najopuštenija druženja u kojima se svi međusobno upoznaju s puno manje napetosti i straha od pogreške (Ljubetić, 2013). Višnjić Jevtić i suradnici (2018) navode kako su među oblicima suradnje i dalje zastupljeniji oni u kojima roditelj nosi pasivnu ulogu - sluša, promatra i samo upija informacije. S druge strane, kreativne radionice roditelja stavljaju u poziciju aktivnog sudionika u odnosu odgojitelj - roditelj jer im je koncept takav da roditelj ne može izbjeći direktan angažman. One zahtijevaju veliku pripremu i opskrbu mnoštvom materijala što je dobar razlog za uključivanje roditelja u samu organizaciju (Ljubetić, 2013).

Odgojitelji sastavljaju okvirni plan izvedbe nakon čega se roditeljima upućuje poziv na radionicu. Poziv mora sadržavati mjesto i vrijeme održavanja (najčešće u jutarnjim satima između doručka i ručka ili popodnevnim oko 16 i 17 sati), okvirno vrijeme trajanja i tematiku radionice (Gluščić, Pustaj, 2008). Što se teme tiče, iste autorice navode kako ona može biti potaknuta dječjim interesima, idejama koje dolaze od odgojitelja ili jednostavno temeljena na već ranije spomenutim blagdanima. Poželjno je za vrijeme trajanja radionice imati pozadinsku glazbu koja neće ometati komunikaciju među sudionicima, a pridonijet će boljem ugođaju. Kad je riječ o svrsi i cilju radionice, važno je da putem nje roditelji nauče bolje komunicirati s djecom, da nauče surađivati s njima uvažavajući njihove ideje i želje te da ih ona potakne na stvaranje novih ideja o provođenju kvalitetnog vremena s djecom kod kuće (Ljubetić, 2013). Vuljan Vukić (2011) u svom članku *Razvijanje kulture predškolske ustanove zajedničkim djelovanjem roditelja i odgojitelja* govori kako su prednosti radionica to što njeguje i održava suradnju živom, omogućava zajedničko učenje i dijeljenje iskustva, a kao najvažnije, zbližava roditelje i djecu, roditelje i roditelje te roditelje i odgojitelje.

Uloga odgojitelja u kreativnoj radionici je više. Prije svega on je inicijator koji potiče i organizira kompletno druženje. On je animator koji povećava interes roditelja i djece. Na kraju, on je i koordinator koji tokom trajanja radionice izdvoji svoje vrijeme za svakog roditelja,

porazgovara sa svakim zasebno, pomaže u rješavanju problema nastalih prilikom izradbe predmeta, traži nova rješenja i predlaže ideje, a za svako dijete brine (Ljubetić, 2013). Gluščić i Pustaj (2008) predlažu da se tok radionice zabilježi fotografijama koje je kasnije dobro postaviti u kutić za roditelje. To će roditeljima pokazati da odgojitelji cijene njihov dolazak što će roditeljima potaknuti osjećaj sreće i prihvaćenosti. Također savjetuju da se nakon radionice zamoli roditelje da napišu svoje dojmove - kako im je bilo, što im se najviše sviđjelo, a što bi htjeli promijeniti.

Pored kreativnih radionica, tu su i obrazovne radionice za roditelje. Ljubetić (2013) navodi kako je njihov cilj podići razinu pedagoške kompetencije kod roditelja. Oblikovane su po principu rada na sebi, potiču raspravu među roditeljima uz naglasak na verbaliziranje vlastitog mišljenja bez straha od osude. Razmjena su već postojećih znanja kod roditelja i upijanje novih informacija od drugih.

4.5.2. Boravak roditelja u skupini

Ova vrsta suradnje preporučljiva je samo za vrtićke skupine (djecu od 3 do 7 godina). Djeca jasličke dobi su premala da bi shvatila da je dolazak roditelja u skupinu samo izvanredna situacija i da roditelji ne mogu svaki dan provoditi vrijeme s njima u vrtiću (Mašković i sur., 2018). Za jaslice se preporučaju svečanosti na koje se, osim roditelja, može pozvati i bake i djedove. Svatko od njih donese nešto od hrane i pića te se zajedno družu u sobama dnevnog boravka (Ljubetić, 2014; prema Rinaldi, 2006). Vrtićkoj djeci može se objasniti zašto je roditelj jedan dan došao u skupinu i koja mu je uloga. Stoga je dobro svakog roditelja pozvati jednom godišnje da odradi s djecom neku aktivnost, predstavi im nešto u čemu je dobar ili im pokaže čime se bavi i koje mu je zanimanje (Gluščić, Pustaj, 2008). Djeca vole istraživati, upoznati i naučiti nove stvari. Zato su ovi boravci mame medicinske sestre ili kuharice, tate vatrogasca ili vozača tramvaja idealna prilika da djeca iz prve ruke čuju i vide nešto što ih je možda zanimalo, a nikad nisu imali priliku vidjeti. Ljubetić (2013) ističe ovakve načine rada kao veliku dobit za djecu i njihove roditelje.

Kao posebnost ovog oblika suradnje izdvaja se činjenica da su roditelji ravnopravni sudionici procesa stvaranja odgojno-obrazovne prakse te svojim dolascima i prezentiranjem svog znanja i umijeća sudjeluju u izgradnji kurikuluma ustanove. Za razliku od dana otvorenih vrata na koje dolaze svi roditelji međusobno se družiti te time opet vrše pasivnu ulogu, boravak jednog roditelja u skupini aktivno je sudjelovanje (Višnjić Jevtić i sur., 2018). Za njegov

dolazak mora se dogovoriti datum i vrijeme jer se osim roditelja i odgojitelja, za taj dolazak treba pripremiti i djecu (Gluščić, Pustaj, 2008). Dobro je da se djeci najavi tko dolazi, čiji je to roditelj i što im dolazi predstaviti. Iste autorice navode kako dolazak roditelja čije je dijete po prirodi povučenije, manje komunikativno i više sramežljivo, gotovo uvijek rezultira time da se dijete uz roditelja maksimalno opusti i pokaže onu drugu, manje poznatu stranu djeci i odgojiteljima u vrtiću. Dolaskom u skupinu, roditelj svojom vlastitom kulturom i individualnom posebnosti odgojno-obrazovnu ustanovu čini kvalitetnijom i bogatijom za jedno novo iskustvo, a odgojitelji ga prihvaćaju i poštuju kao partnera i ravnopravnog člana sustava (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014).

4.5.3. Zajednički izleti i priredbe

Osim što se u vrtićima organiziraju izleti za djecu, postoje i oni namijenjeni i njihovim roditeljima. Izleti mogu biti jednodnevni, a mogu se organizirati i u trajanju od nekoliko dana (Ljubetić, 2014; prema Rinaldi, 2006). Kako navode Gluščić i Pustaj (2008), odgojitelji najčešće odabiru proljeće ili jesen kao najbolje vrijeme za odlazak na izlet s roditeljima i djecom. Subota ili nedjelja najbolji su izbor dana u tjednu jer će radnim danima roditelji zasigurno biti spriječeni zbog posla. Kad se bira mjesto koje će posjetiti, autorice ističu kako se uvijek bira lokacija sigurna za djecu, pa su tako ZOO vrt, parkovi, kupanja u zatvorenim ili otvorenim bazenima i bitni spomenici kulture nezaobilazne lokacije za ovu vrstu druženja. Prethodno spomenuti roditeljski sastanak i kutić za roditelje, mjesta su gdje se roditelje obavještava o izletu, informira ih se o polasku, dolasku, mjestu koje idu posjetiti itd. (Jeić i sur., 2013). Servisi za komunikaciju, o kojima će biti riječ u nastavku, također se dogovaraju na roditeljskom sastanku, a pokazali su se kao dobar izbor prilikom dogovaranja izleta i kasnije za razmjenu fotografija i video zapisa djece i roditelja (Višnjić Jevtić i sur., 2018).

Priredbe za roditelje odgojno-obrazovna ustanova organizira također povodom blagdana (Božić, Uskrs), povodom obilježavanja dana vrtića ili na kraju vrtićke godine. To su okupljanja na kojima roditelji sudjeluju kao gledatelji, a djeca predstavljaju svoje znanje kroz naučene igrokaze, pjesmice, recitacije, brojalice. Nakon priredbi, roditelji ostaju na druženju (Gluščić, Pustaj, 2008).

5. SUVREMENI OBLICI SURADNJE

Kao i kod tradicionalnih oblika suradnje, i među suvremenima su oni koji zahtijevaju manju ili veću uključenost roditelja te manju ili veću dvosmjernu komunikaciju. Prema Višnjić Jevtić i sur. (2018) u suvremene oblike suradnje ubrajaju se:

- Web stranice vrtića
- Servisi za komunikaciju
- Društvene mreže
- Video i foto dokumentacija
- Uključivanje roditelja u tvorbu kurikuluma

5.1. Web stranice vrtića

Prvi oblik suvremenog oblika suradnje roditelja i odgojitelja je web stranica odgojno-obrazovne ustanove koju dijete pohađa. Web stanica je takozvana online platforma preko koje se suradnja odvija samo pisanim putem i samo jednosmjerno (Višnjić Jevtić i sur., 2018). Putem web stranice, vrtić daje obavijesti i informacije roditeljima, ali roditelji ne mogu isto dati vrtiću jer su mrežne stranice koncipirane kao oglasna ploča samo u online formatu. Jedini način dvosmjerne komunikacije u ovoj vrsti suradnje moguć je ako stranica sadrži forum.

U svom radu *Razvoj profesionalnih kompetencija odgojitelja za suradnju i partnerstvo s roditeljima*, autorica Višnjić Jevtić zajedno sa svojim suradnicima (2018) web stranice uspoređuje s novinama. One su „otvoren prozor“ roditeljima u život i rad ustanove. Sadrže tekstove i fotografije prostorija, aktivnosti, dječjeg stvaralaštva i same djece. Informiraju roditelje o izmjenama u vrtiću, o upisima djece u novu vrtićku godinu, sadrže jelovnike, popise djelatnika, povijest vrtića i objekte koje sadrži, adrese na kojima se nalaze, virtualnu mapu, brojeve telefona, dokumente koje roditelji moraju ispuniti, natječaje za posao itd. Često ima i poveznice za druge web stranice koje daju više informacija o nekoj temi.

Sve navedene stvari koje sadrži mrežna stranica vrtića, sadrži i već spomenuta oglasna ploča u samoj ustanovi. Mavračić Miković (2019) kao pozitivne strane ovog oblika suradnje navodi dostupnost informacija roditeljima u svakom trenutku. Međutim, online informiranje omogućava roditeljima da pronađu sve što trebaju bez dolaska u vrtić. Kao negativnu stranu, ista autorica navodi neredovita ažuriranja. Odgojno-obrazovne ustanove sklone su promjenama. Neki od primjera su promjena ravnatelja, pedagoga, promjena telefonskih brojeva ili e-mail adresa. Često se po nekoliko dana, tjedana i mjeseci, stare informacije ne uklone pa tako

roditelji kontaktiraju ustanovu prema ispisanim kontaktima koji se više ne koriste. Osim toga, ako se na web stranicu vrtića ne učitavaju nove fotografije, ne pišu novi tekstovi i ne nude novi članci o nekoj temi, roditelji će s vremenom vrlo vjerojatno prestati posjećivati mrežnu stranicu jer će im postati nezanimljiva. Kao i kutić za roditelje, i web stranica mora biti vizualno privlačna i sklona promjenama, tj. ažuriranju podataka.

5.2. Servisi za komunikaciju

Servisi za komunikaciju sve su zastupljeniji među ljudima, i na poslovnoj i na privatnoj razini. Pojavom i širenjem mobilnih uređaja, pojavio se i velik broj komunikacijskih aplikacija koje omogućavaju bržu razmjenu informacija većinom pisanim putem (tekstualne poruke). Među roditeljima i odgojiteljima najzastupljeniji su Viber, WhatsApp i Messenger (Višnjić Jevtić i sur., 2018). Iste autorice navode kako je na komunikacijskom roditeljskom sastanku početkom pedagoške godine potrebno s roditeljima dogovoriti koji servis za komunikaciju im najviše odgovara, što većina njih koristi i za što se opredjeljuju. Nametanje neke od spomenutih aplikacija za komuniciranje bez da se saslušaju mišljenja roditelja, dovodi do stvaranja osjećaja da su roditelji u ovoj suradnji samo pomoćnici odgojitelja, a ne ravnopravni članovi odgojno-obrazovnog sustava (Hujala, Eskelinen, 2013). U današnje vrijeme malo je vjerojatno, ali može se dogoditi da roditelj nema financijsku ili tehničku mogućnost uključiti se u ovaj oblik suradnje. Stoga je vrlo važno poslušati stavove roditelja prema uvođenju servisa za komunikaciju (Višnjić Jevtić i sur., 2018).

Nakon što se dogovori koji će se servis koristiti, odgojitelji izrade *chat* grupu s nazivom skupine ili imenom vrtića i kao sudionike u grupu uvrste roditelje sve djece. Iste autorice navode da je potrebno dogovoriti kad je prihvatljivo slati poruke kako bi se izbjeglo ometanje i opterećivanje odgojitelja izvan njihova radnog vremena. Roditelji često nemaju pojam o tome da i odgojitelji imaju svoj privatni život izvan zidova vrtića i da im ne mogu biti na raspolaganju 24 sata dnevno. Pa tako, ako odgojitelj ne odgovori na poruku iste minute kad ju je primio, roditelji moraju biti strpljivi i svjesni da će odgojitelj svakako pročitati tu poruku, prije ili kasnije. WhatsApp i Viber grupe najčešće se upotrebljavaju za dijeljenje brzih i sažetih informacija o odlascima na izlete, održavanju roditeljskih sastanaka, izbivanju jednog od odgojitelja itd. Također su najbolja opcija za dijeljenje fotografija i videozapisa dječjih aktivnosti (Mavračić Miković, 2019). Pozitivno je što će ovim putem roditelji dobiti cjelovit

prikaz onoga što su djeca radila u vrtiću, a fotografije im se svakako spremaju na mobilni uređaj što im ostaje kao uspomena.

Mavračić Miković (2019) osim fotografija i videozapisa, kao pozitivne stvari vezane za komunikacijske aplikacije navodi dostupnost uvijek i svugdje, jako brza razmjena informacija i činjenica da nije potrebna preveliko digitalno obrazovanje jer su vrlo jednostavne za korištenje. Kao negativne strane istaknula je također dostupnost na svakom mjestu u svako vrijeme što najčešće stvara problem odgojiteljima za koje, kako je već spomenuto, roditelji misle da su im na raspolaganju u svako doba dana. Razmjena privatnih telefonskih brojeva roditelja i odgojitelja, čime se ruši privatnost sudionika *chat* grupe, može također stvarati problem. Ukoliko se upravo to želi izbjeći, postoji i opcija da se roditelji s odgojiteljima dopisuju preko zajedničke e-mail adrese. Mailovi su također dostupni uvijek i svugdje, a ne zahtijevaju razmjenu telefonskih brojeva (Mašković i sur., 2018). Iste autorice navode kako je vrlo važno da se u svim spomenutim tehnološkim oblicima suradnje ne povrijedi načelo povjerljivosti podataka jer u tom slučaju *chat* grupe i mailovi postaju platforme preko kojih krene širenje lažnih, nepotpunih, netočnih informacija.

Mediji preuzimaju sve veći dio u komunikaciji među ljudima što dovodi do znatno rjeđeg komuniciranja licem u lice (Tatković N. i sur., 2016). Osobama je mnogo lakše komunicirati upravo na taj način, skriveni iza mobilnih uređaja zato što im tehnologija omogućava da odgode odgovor i razmisle o sadržaju poruke koju su primili. Osim toga, u pisanom obliku suradnje nema neverbalnih znakova. Osoba može napisati sve što misli bez da primatelj uvidi njezino trenutno stanje i emocije, pa se tako pisane poruke mogu protumačiti na bilo koji način (Višnjčić Jevtić i sur., 2018). Stoga, suvremeni oblici suradnje nikad neće umanjiti vrijednost tradicionalnih oblika koji se odvijaju oči u oči, već će ih samo nadopuniti.

5.3. Društvene mreže

Društvene mreže vrlo su slične prethodno navedenom obliku suradnje. Jedina razlika je što su one namijenjene i za neke druge stvari poput posjedovanja vlastitog profila s vlastitim fotografijama, objavljivanje statusa, dijeljenje lokacija, mjesta koje je osoba posjetila itd. No uz sve to, i one imaju opciju otvaranja zajedničkih grupa za što ih odgojno-obrazovne ustanove i koriste. Najzastupljenija društvena mreža je Facebook (Somolanji, Vukašinović, 2018) koji dozvoljava određeni stupanj transparentnosti i osigurava djelomičnu zaštitu privatnih podataka. U ovakvim grupama, pozitivna stvar je što se grupe mogu staviti „pod ključ“ tj. može im se

pristupiti samo uz odobrenje administratora grupe, što su u većini slučajeva odgojitelji. Iste autorice navode da se tako donekle čuva privatnost i identitet djece. Opet je bitno naglasiti da u ovakvim grupama, roditelji i odgojitelji ulaze u rizik neregularnog korištenja njihovih podataka od strane ostalih članova zajednice (Mavračić Miković, 2019). U svakom pismenom informiranju, pa tako i ovom preko Facebook-a treba se izbjegavati rješavanje nekih problema, prozivanje djece po imenu i prezimenu te pažljivo birati riječi kako se nitko ne bi doveo u situaciju da je pogrešno shvaćen (Rosić, Zloković, 2003). Potrebno je spomenuti i digitalnu kompetenciju koja se u ovo suvremeno doba zahtijeva od odgojitelja, a ukoliko je on i posjeduje, neće biti problema u uporabi tehnologije i društvenih mreža (Somolanji, Vukašinović, 2018).

5.4. Video i foto dokumentacija

Sljedeći oblik suvremenih oblika suradnje je video i foto dokumentacija. Već je ranije spomenuta jer se roditeljima predstavlja uglavnom preko poruka u grupnim razgovorima putem aplikacija i društvenih mreža, ali može se prezentirati i na individualnom ili roditeljskom sastanku. Somolanji i Vukašinović (2018) video i foto dokumentaciju spominju kao oblik pedagoške dokumentacije koji je najprisutniji roditeljima putem društvenih mreža. Iste autorice, prema Clark i Moss (2011), ističu kako odrasloj osobi u stvari nije dato pravo dokumentirati djetetove uratke, ali joj je dana ta privilegija sa sviješću da su foto i video uradci osobni eksponati. Osim što se djecu fotografira i snima u određenim aktivnostima kako bi roditelji dobili uvid u ono što djeca rade, ova vrsta dokumentiranja potrebna je i odgojiteljima da bi mogli bolje provoditi refleksiju na vlastiti rad, uvidjeti vlastite pogreške i raditi na unaprjeđenju odgojno-obrazovnog sustava (Somolanji, Vukašinović, 2018). Video i foto dokumentacija roditeljima pokazuje da su važni, da im vrtić želi praksu učiniti što vidljivijom (Hujala, Eskelinen, 2013). Na individualnim razgovorima tu dokumentaciju možemo uživo predstaviti roditeljima i zajedno je prokomentirati. Odgojitelj će na ovaj način roditelju ukazati na vrline njegovog djeteta, pokazati mu kojim se materijalom dijete najčešće igra, s kim najradije provodi vrijeme u skupini, putem čega se najčešće izražava itd., što su rezultati istraživanja Petrović Sočo (1995) pokazali da je roditeljima izuzetno bitno. Tako će analizom fotografija i videozapisa roditelji dobiti kompletnu sliku svog djeteta (Vlahov, Velan, 2015). Mavračić Miković (2019) piše kako dokumentacija treba roditeljima biti dostupna u svakom trenutku. Tu kreće povezanost foto i video uradaka sa suvremenom tehnologijom putem koje se dokumentacija šalje, a roditelji ju imaju dostupnu u bilo koje vrijeme i na bilo kojem mjestu.

5.5.Tvorba kurikuluma

Osim Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) koji je propisan na razini cijele Republike Hrvatske i sadrži temeljne vrijednosti i odrednice kojih se treba držati svaki vrtić, postoje i oni kurikulumi na razini svakog vrtića zasebno. Ti kurikulumi vrtića razlikuju se po kulturi mjesta i ljudi gdje su smješteni i u njihovoj tvorbi mogu tj. trebali bi sudjelovati i roditelji. Budući da se roditelje potiče na suradnju i Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) govori o njima kao partnerima vrtića, oni su time i promotori odgojno-obrazovnog procesa i sutvorci kurikuluma. Višnjić Jevtić i sur. (2018) naveli su nekoliko roditeljskih uloga u odgojno-obrazovnom sustavu: publika, pomagači, zastupnici, donositelji odluka i rješavatelji problema, uvažavatelji. Ukoliko izaberu biti samo publika na događanjima, izabiru biti pasivni suradnici vrtiću. Biti pomagač već je stepenica iznad. Roditelj se donekle uključio u aktivnosti. Sve uloge nabrojene poslije ovih dviju su poželjna i najbolja razina kojom suradnja postaje sve čvršća. Kad je riječ o tvorbi kurikuluma, roditelj pridonosi tome kao zastupnik interesa djece, odgojitelja i ustanove te kao donositelj odluka uključivanjem u različite odbore. Iste autorice navode prednost uključivanja roditelja u izgradnju kurikuluma, a to je mogućnost uključivanja u edukacije putem kojih roditelji razvijaju pedagoške kompetencije. One će im pomoći u kvaliteti roditeljstva. Roditelji tvorbi kurikuluma mogu pomoći i najmanjim sitnicama, poput donošenja materijala koji je djeci potreban za aktivnosti u vrtiću, odazivom na zajednička druženja i sudjelovanjem u skupini kao gost-roditelj koji je došao predstaviti nešto u čemu je dobar. Roditelji će s vremenom osjetiti podršku od strane odgojitelja pa će postat sigurniji u obavljanju dužnosti tvorbe kurikuluma i pokazat će sve veći interes za uključenost (Rosić, Zloković, 2003).

6. ZAKLJUČAK

Zaključak ovog rada je da je suradnja odgojno-obrazovne ustanove s obiteljima djece koja ju pohađaju imperativ u odgoju i obrazovanju, a lepezom različitih oblika omogućava roditeljima i odgojiteljima da izaberu onaj oblik koji najviše odgovara njihovim mogućnostima i potrebama. Među ustaljenim tradicionalnim oblicima suradnje, u moderno doba pojavili su se i oni suvremeni što ne dovodi u pitanje učinkovitost tradicionalnih oblika. Komunikacija putem mobilnih uređaja, web stranice i dijeljenje foto i video dokumentacije samo je dopuna na individualne razgovore, roditeljske sastanke, kutiće, letke i druženja. Svaka ustanova zajedno s roditeljima dogovara koje će oblike koristiti kako bi ostvarili najbolju moguću suradnju. Svaki od navedenih oblika u ovome radu ima svoje prednosti i nedostatke. Prednosti se trebaju prihvatiti u svrhu izgradnje odnosa, a nedostaci se mogu zamijeniti odabirom nekog drugog oblika suradnje. Izuzetno je važno da suradnici ostvare dobru komunikaciju i veliko povjerenje kao dobre temelje za izgradnju odnosa. Međusobnom podrškom, savjetovanjem, pružanjem i primanjem informacija, taj odnos može rasti samo u pozitivnom smjeru. Iako se odnos ponekad suočava sa zaprekama koje proizlaze iz nepoštovanja, nedovoljnog slobodnog vremena, nepovjerenja itd., treba im pristupiti otvoreno i gledati ih kao probleme za koje postoji rješenje ako se obje strane podjednako potrude. Kroz rad je također nekoliko puta ponovljeno da su odgojitelji i roditelji ravnopravni sudionici u odgoju i obrazovanju djece. Svi trebaju izbjegavati podcjenjivanje drugih jer djeca vrlo lako osjete kad odnos između njihove obitelji i odgojitelja nije stabilan. Stabilni odnosi pomoći će djeci da ostvare dobre uspjehe u učenju, da se ohrabre u svim aktivnostima jer znaju da imaju podršku dviju strana koje se slažu, doprinijet će razvoju njihovih socijalnih vještina koje će im pomoći da ostvaruju dobre kontakte s vršnjacima i odraslim osobama. To su samo neke u nizu dobrih stvari koje djeca dobivaju putem kvalitetne suradnje. Na odgojiteljima i roditeljima je da taj suradnički odnos njeguju i grade sa stalnim razmišljanjem da to čine za dobrobit djece.

LITERATURA

1. Gluščić, J., Pustaj, M. (2008). Roditelj, dijete, odgojitelj- priručnik za roditelje i odgojitelje. Jastrebarsko: vlast. nakl.
2. Hujala, E., Eskelinen, M. (2013). Partnerstvo roditelja i odgajatelja u finskim vrtićima. Djeca u Europi: zajednička publikacija mreže europskih časopisa, Vol. 5, No. 9.
3. Jeić, M., Smiljanić, M., Kuljašević, K. (2013). Suradnja vrtića s roditeljima – primjeri dobre prakse. Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, Vol. 19, No. 72.
4. Ljubetić, M. (2014). Od suradnje do partnerstva obitelji, odgojno-obrazovne ustanove i zajednice. Zagreb: Element.
5. Ljubetić, M. (2013). Partnerstvo obitelji, vrtića i škole- vježbe, zadatci, primjeri. Zagreb: Školska knjiga.
6. Maleš, Dubravka. (1996). Od nijeme potpore do partnerstva između obitelji i škole. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 5, No. 1 (21).
7. Mašković, T., Drožđan, D., Sokač, M., Josić, M. (2018). Od jaslica do škole- vodič za lakši proces prilagodbe na jaslice, vrtić i školu. Zagreb: M. Sokač.
8. Mavračić Miković, I. (2019). Stavovi roditelja i odgojitelja o oblicima suradnje i partnerstva u dječjem vrtiću. Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek, Vol. 3, No. 3.
9. Milanović, M. i sur. (2014). Pomozimo im rasti- priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
10. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. (2014). Zagreb: RH, MZOS. Preuzeto: 5.05.2024.: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje/3478>
11. Petrović- Sočo, B. (1995). Ispitivanje stavova roditelja o suradnji s dječjim vrtićem. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 4, No. 4-5 (18-19).
12. Rosić, V. (2005). Odgoj, obitelj, škola- mala enciklopedija odgoja. Rijeka: Žagar.
13. Rosić, V. Zloković, J. (2003). Modeli suradnje obitelji i škole. Đakovo: Tempo.
14. Slunjski, E. (2008). Dječji vrtić- zajednica koja uči, mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja. Zagreb: Spektar media; Nova Gradiška: Arca.

15. Somolanji Tokić, I., Vukašinović, A. (2018). Virtualne društvene mreže i ostvarivanje partnerstva obitelji i dječjeg vrtića. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LXIV, No. 1.
16. Škutor, M. (2014). Partnerstvo škole i obitelji – temelj dječjeg uspjeha. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, Vol. 154, No. 3.
17. Tatković, N., Diković, M., Tatković, S. (2016). *Pedagoško- psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.
18. Višnjic Jevtić, A., Visković, I., Rogulj, E., Bogatić, K., Glavina, E. (2018). Izazovi suradnje- Razvoj profesionalnih kompetencija odgojitelja za suradnju i partnerstvo s roditeljima. Zagreb: Alfa.
19. Vlahov, S., Velan, D. (2015). Video i foto-dokumentacija u suradnji s roditeljima. *Zrno- časopis za obitelj i školu*, str. 118-119.
<https://vrtic-olgaban-pazin.hr/2016/03/08/video-i-foto-dokumentacija-u-suradnji-s-roditeljima/>
20. Vuljan Vukić, V. (2011). Razvijanje kulture predškolske ustanove zajedničkim djelovanjem roditelja i odgojitelja. *Magistra Iadertina*, Vol. 6, No. 1.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)